

DE DANSKE KVANTUMSGENITI- VERS SYNTAKS OG SEMANTIK

PER ANKER JENSEN

ABSTRACT

Kvantumsgenitiver er et sparsomt belyst emne og har gennem mange år stået helt i skyggen af diskussionen om bestemmergenitiverne. Denne artikel præsenterer en integreret syntaktisk og semantisk teori om kvantumsgenitiver som *en to meters fiskestang* og *en tre retters menu*. De vigtigste tidligere analyser gennemgås, særligt Kristian Mikkelsens i *Danske ordføjningslære* og Hansen & Heltofts i *Grammatik over det danske sprog* (GDS). Artiklen underbygger syntaktisk og semantisk Mikkelsens begrebsanalyse af disse genitiver, mens det påvises at analysen i GDS er tvivlsom både semantisk og topologisk. Jeg viser at kvantumsgenitiver er distributionelt ækvivalente med attributive adjektivfraser og omfatter to undertyper, ”målsgenitiver” og ”konstitutivgenitiver”. Syntaktisk er disse genitivtyper helt ens og følges begge af ubestemt form af evt. attributive adjektiver (i modsætning til bestemmergenitiver, der kræver bestemt form af adjektivet). Men de adskiller sig semantisk. Mens målsgenitiverne semantisk set kun er målsangivelser, denoterer konstitutivgenitiverne derudover en meronymisk relation mellem de to nominaler i konstruktionen. I kraft af meronymien er konstitutivgenitiverne semantisk i berøring med bestemmergenitiverne, men mens sidstnævnte har helheds-terminen som en del af genitiven, har konstitutivgenitiverne del-terminen indlejret i genitiven. Den teoretiske ramme for de syntaktiske og semantiske analyser er formel og inddrager generativ leksikonteori i analysen af de danske substantivers semantiske komposition. Fremstillingen er uformel, men de vigtigste syntaktiske og semantiske repræsentationer er medtaget med udførlig forklaring.

EMNEORD: kvantumsgenitiv; målsgenitiv; konstitutivgenitiv; meronymi; formel syntaks og semantik; qualia-struktur

1 INDLEDNING

Både i den danske og den internationale litteratur har kvantumsgenitiverne stået helt i skyggen af bestemmergenitiverne. Det forsøger denne artikel at rette op på. Med afsæt i de sparsomme tidligere behandlinger gives en sammenhængende og fuldstændigt integreret fremstilling af syntaksen og semantikken i danske kvantumsgenitiver som *et ti timers kursus, en to meters fiskestang, et to motorers fly og en tre retters menu*.

Jeg viser at disse genitiver især syntaktisk, men også semantisk, er forskellige fra bestemmergenitiver som *husets tag og kattens hale*. Det vises herunder at en klart defineret undertype af kvantumsgenitiverne opviser et hidtil upåagtet semantisk overlap med bestemmergenitiverne. Mit udgangspunkt for den syntaktiske analyse er Jensen (2013) og for semantikens vedkommende Kr. Mikkelsens kategori *genitivus qualitatis*, ”beskaffenhedsgenitiver” (Mikkelsen 1911).

I afsnit 2 nedenfor diskuteres Mikkelsens ”beskaffenhedsgenitiver”. Jeg viser her at der er uafhængig syntaktisk evidens for hans begrebsbaserede klassifikation. Derefter omtales Diderichsens analyse (Diderichsen 1946), hvis væsentligste bidrag er fonologiske og topologiske. Endelig behandles GDS-analysen, der vises at være såvel topologisk som semantisk uholdbar. I afsnit 3 fremlægges min syntaktiske analyse, der viser at kvantumsgenitiverne er distributionelt ækvivalente med attributive adjektivfraser. Den syntaktiske analyse og en revideret version af Mikkelsens begrebsklassifikation udgør tilsammen grundlaget for den hypotese om kvantumsgenitivernes semantiske komposition som fremlægges i afsnit 4. I afsnit 5 sammenfattes artiklens resultater i en konklusion.

Artiklens teoretiske grundlag er trækbaseret generativ syntaks (se Gazdar 1987 for en introduktion) og kompositionel semantik (Montague 1974) kombineret med generativ leksikonteori (Pustejovsky 1991, 1995). Det formelle holdes så enkelt som muligt da målet er at præsentere en formelt adækvat, men først og fremmest bredt tilgængelig, samlet teori om kvantumsgenitivernes syntaks og semantik. Alle eksempler er verificeret ved korpusundersøgelser i KorpusDk, ved Google-søgninger og ved manuel excerpering fra skriftlige kilder.

2 TIDLIGERE BEHANDLINGER AF KVANTUMSGENITIVERNE

2.1 Kristian Mikkelsens analyse

Blandt de tidligere behandlinger af kvantumsgenitiverne er denne den mest dybtgående. Mikkelsen er helt opmærksom på de syntaktiske forskelle mellem bestemmer- og kvantumsgenitiver:

Følgende ord eller ordformer tjæner som bestemmelsesord og bevirker derved, at et følgende tillægsord sættes i den bestemte form:

1) t i l l æ g s f a l d, f.eks. *busets tag* (= taget på huset), *træets grønne top*, *kerigens ubeldige udfald*, *hans ældste søn*, *ingens virkelige mening*. (Mikkelsen 1911: 193, § 69)

I følgende tilfælde er tillægfsald ikke bestemmelsesord a) når det betegner beskaffenhed, undertiden også indhold [...] hvorfor et tillægsord i så fald regelmæssigt ikke sættes i bestemt form, f.eks. *under 55 graders nordlig bredde*, *et års simpelt fængsel*, [...] *et Øieblik's alvorlig Bekymring* (Goldschmidt) [...] (§ 69 Anm. 2, s.194).

Med termen ”bestemmelsesord” mener Mikkelsen ’definit determinativ’ og ikke bare ’determinativ’. Det er derfor tillægfsaldets defnithed der er forklaringen på adjektivets bestemthedsform i bestemmergenitiverne. Han konstaterer endvidere:

Det samme ord kan forbindes med to forskellige tillægfsald, når det sidste af dem betegner størrelse, stof eller klasse, f.eks. *min braders fjorten dages ferie*, *natternes tyve graders kulde*; (§ 61 Anm. 2, s. 165).

I sin fremstilling af kvantumsgenitivernes semantik kalder Mikkelsen den relevante begrebskategori ’beskaffenhed’. Den omfatter nogle genitiver ud over dem jeg betegner som ’kvantumsgenitiver’. Hans begrebsbaserede systematisering af kategorien er meget detaljeret og danner udgangspunkt for min behandling af kvantumsgenitivernes semantik i afsnit 4. Han beskriver kategorien således:

6) b e s k a f f e n h e d (*genetivus qualitatis*), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægsfald, der betegner en beskaffenhed ved den ting, det andet navneord benævner; tillægsfaldet betegner:

- a) størrelse: alder, omfang, mål, vægt, grad eller værdi, f. eks. *et to års barn, en fem varelser lejlighed, en tre ugers ferie, et års tid, et øjeblikks hvile, en mils vej, ti fods længde, et halvtredsindstyve punds lod, fem graders kulde, et ti ores frimærke, en krones penge;*
- b) stof, f. eks. *et gyldenladers betræk, en fløjls vinterkåbe, en bomulds morgenkjole, et merskums cigarrør;*
- c) klasse, f. eks. *første klasses varer, et tredje persons henvisningsord;*
- d) i enkelte forbindelser det, hvormed noget sammenlignes, f. eks. *nogle skarns mennesker, en fandens eller satans eller pokkers karl, en fandens larm, en pokkers slid;*
- e) i nogle forbindelser det, hvorved en person udmærker sig, f. eks. *en handlingens mand [...]* (Mikkelsen 1911: 162, § 61).

Hans kategori 'beskaffenhed' omtales desuden i forbindelse med de personlige pronominer; jf. følgende vigtige observation, som ikke findes i senere fremstillinger af dansk grammatik:

Tillægsfald af de personlige henvisningsord såvel som *min, din, sin, vor og jer* betegner de fleste af de samme sammenhængsforhold, som navneordenes tillægsfald betegner¹ [...] b) Derimod betegner disse former og ord aldrig en beskaffenhed [...] (Mikkelsen 1911: 257).

2.1.1 Diskussion af Kristian Mikkelsens analyse. I dette afsnit diskuterer jeg Mikkelsens begrebsklassifikation, særligt underklasserne b) til e), for at se om der kan findes syntaktiske argumenter for at holde dem adskilt fra klassen a), som er den klasse jeg omtaler som "kvantumsgenitiver". De argumenter jeg fremfører i diskussionen, gives ikke hos Mikkelsen. Han fokuserer på de begrebsmæssige karakteristika af underklasserne uden at redegøre for deres indbyrdes syntaktiske forskelle.

1 Her refererer Mikkelsen til begrebskategorierne i bestemmergenitivens semantik: Ejendomsforhold, Besiddelse, Sammenhøren, Grundledsforhold, og Genstandsledsforhold og disses talrige underkategorier. Se også om Mikkelsens tillægsfald i Jensen (2014), som vedrører bestemmergenitiverne.

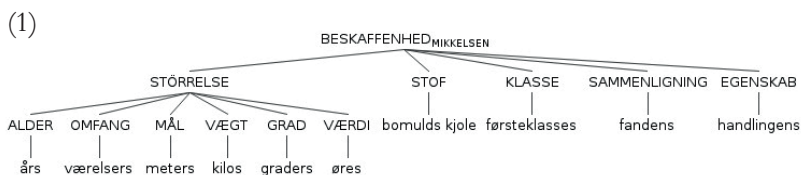
Klasse b) "Stof", fx *bomulds kjole*. Et eksempel som *bomulds kjole* må betragtes som et sammensat substantiv hvis dele ikke fungerer som syntaktisk adskillelige enheder, jf. at det ikke er muligt at indsætte et adjektiv foran *kjole*: **en bomulds skøn/skønne kjole*; sammenlign med følgende eksempler der tilhører henholdsvis klasse a) og klasse c): *et ti ores grønt frimærke*, *en første classes veltillavet middag*, hvor en sådan indsætning er mulig. Trykforholdene antyder også at vi har med sammensætninger at gøre, idet *bomuldskjole* har stærktryk på førsteleddet og tryktab på andetleddet, hvilket er typisk for komposita, jf. *en 'års,tid vs. et 'års 'tid*, hvor sidstnævnte er en kvantumsgenitiv.

Klasse c) "Klasse", fx *første classes varer*. Disse genitivsformer adskiller sig fra kvantumsgenitiverne ved at nogle (ikke alle) kan optræde prædikativt, fx *Maden var første classes*; ... *at kendskabet til Platons originaltekster stort set var andenhånds*. Kvantumsgenitiverne har ikke denne mulighed, jf. **Fiskestangen var to meters*.

Klasse d) "Sammenligning", fx *en fandens larm*. Formerne *satans*, *pokkers* osv. kan anvendes som gradsadverbialer i fx *en fandens lang kamp*, *et pokkers ubeldigt sammentræf*. Dette kan kvantumsgenitiverne ikke, jf. **en to meters lang fiskestang overfor en to meter lang fiskestang*. Disse Sammenlignings-genitiver kan desuden optræde prædikativt i bestemte sammenhænge som *Det var satans/pokkers/fandens*.

Klasse e) "Det, hvorved en person udmærker sig", fx *en handlingens mand*. I GDS (2011: 449) omtalt som "den attributive genitiv". GDS siger at der er tale om en rent adjektivisk genitiv som står på beskriverpladsen i nominalhypotagmer og som altid refererer generisk. Det er jeg enig i.

Mikkelsens klassifikation forekommer velgennemtænkt, og der er gode grunde, ikke alene begrebsmæssigt, men også syntaktisk, til at holde hans underklasse "Størrelse" adskilt fra de øvrige. Grafisk fremstillet tilbyder Mikkelsen altså følgende klassifikation:

Jeg vender tilbage til denne klassifikation i afsnit 4.2.

2.2 Paul Diderichsens analyse

I afsnittet om Trykkets Plads skriver Diderichsen bla.:

I Tryktabsshelheder, hvor det midterste Led ikke indgår i normal Tryktabsforbindelse med noget af de to Yderled, har man Hovedtryk på første og sidste Led: *et 'to 'Maaneders 'Barn | et 'ti 'Øres 'Frimærke | en 'sød 'lille 'Pige | de 'hellige 'tre 'Konger* (1946: 145).

Og dette udbygges senere i hans omtale af kvantumsgenitiverne:

Genitivisk Størrelses- eller Værdibestemmelse med Tryktab findes i enkelte staaende Udtryk for omtrentlige Størrelser² *en Krones Penge | en Uges (Maanedes [...]) Tid | [...]* I en Størrelsesangivelse bestaaende af Talord + Genitiv mister Genitiven som regel sit Tryk: *'to 'Minutters 'Stilhed | et 'fem 'Øres 'Frimærke | et 'to 'Aars 'Barn | et 'tre E,tagers 'Hus | en 'første 'Klasses 'Præstation | en 'tredje 'Rangs 'Forfatter*. Her indgaar den tryksvage Genitiv i syntetisk Forbindelse med Talordet, der ofte mister Stød på samme Maade som trykstærke Førsteled i Sætningsbygninger, hvorfor Leddene ikke sjælden sammenskrives: *et 'fem,øres 'Frimærke | et 'ene,tages 'Hus. [...]* (1946: 242).

Mængdeudtryk spiller en væsentlig rolle i analysen af kvantumsgenitiverne. Derfor er det vigtigt at bemærke den syntaktiske og topologiske analyse som Diderichsen foreslår (s. 241):

Mængdehelheder er syntetiske Helheder, som bestaar af et Mængdeled, der staar forrest og normalt har Tryktab, og et Artsled, der staar sidst og altid har Fuldttryk. Som regel kan baade Mængdeledet og Artsledet indtræde for Helheden *Jeg drak et Glas (') Vand [...]* og man kan derfor ikke afgøre hvilket Led der er overordnet og hvilket der er underordnet.

2 Bemærk at *penge* semantisk bliver fuldstændigt neutraliseret, jf. følgende korpuseksempler: *Men de usandsynligt lange, hvide porrer fra Tyrkiet er der godt købt i - 3-4 kr. for en meters penge; en samling alfabetisk ordnede erindringer og miniesays på et par siders penge; De havde sagt at det ville tage en tre dages penge.*

Artsleddet kan have trykstærke Bestemmelser, der skiller det fra Mængdeleddet: *et Glas dejlig nymalket Gedemælk* | *et Parti fine amerikanske Cigaretter*. Mængdeleddet er som regel et Substantiv, hvortil der knyttes et Pronomen eller et Tælord. Pronomenet (Tælordet) maa snarest opfattes som Bestemmerled (§ 91) til Helheden opfattet som Genstandskerne *to (Pund Smør)* | *tre (Divisioner Pansertropper)* | *nogle (Draaber Citronsaft)*. (s. 241)

Meget vigtigt for den topologiske analyse noterer Diderichsen desuden:

”Som Bestemmerled opfattes Tal- og Mængdeangivelser: *de syv smaa Dværg* | *trede gennemsete Udgave* | *faa Mennesker* | *megen (meget) Sovn ...*” (s. 226)

Dette læser jeg som at *de syv*, *trede*, *faa* og *megen* hos Diderichsen står i topologiens bestemmerfelt. Denne opfattelse overtages af Hansen og Heltoft, se diskussionen i afsnit 2.3.1 nedenfor.

2.3 Erik Hansen og Lars Heltofts analyse

Tre punkter i GDS' karakteristik af genitiven og de possessive pronomener er særlig vigtige.

For det første opfattes genitivs-*s* i GDS som en enklitisk postposition (s. 436). Dette synspunkt er der stærke argumenter for hvad angår bestemmergenitiverne (se Jespersen 1934 og Jensen 1985: 101-103), og når Hansen og Heltoft taler generelt om genitiv, tyder det på at de kun har bestemmergenitiverne i tankerne. Dette er tydeligt s. 276, § 45.1b, hvor de skriver: ”Ethvert nominal kan - uafhængigt af hvilket materiale det er bygget op af - sættes i genitiv med morfemet -*s*” og kun giver bestemmergenitivskonstruktioner som eksempler. Men man kan selvfølgelig ikke herfra slutte at genitivs-*s*'s syntaktiske status er den samme i kvantumsgenitiver og bestemmergenitiver. Faktisk er der data der viser at dette er forkert. I kvantumsgenitiver som *et to motorers fly* og *tre kilometers vandring* kan -*s* ikke adskilles fra *motorer* og *kilometer*. Man kan altså ikke lave konstruktioner som **et [to-motorer med røde vinger]-s fly* eller **tre [kilometer med rygsæk]-s vandring*, som man kan ved bestemmergenitiver. Dette viser at kvantumsgenitivs-*s* har helt andre syntaktiske egenskaber end bestemmergenitivs-*s*.

For det andet hedder det i GDS: ”Genitiv [...] omdefinerer et nominal fra nominal funktion til ikke-nominal funktion (adledsfunktion eller prædikativ funktion)” (s. 435, § 2-3), og lidt senere: ”Genitivs funktion i moderne dansk er at gøre et nominal til et adled, specielt til bestemmer i et nominalhypotagme – eller til prædikativ” (s. 443, § 3). Forfatterne taler her om et ”rangklasseskift” fra nominal til ikke-nominal funktion, nemlig til en bestemmerfunktion, og giver som eksempel *kommunens materiel*.

For det tredje lyder deres karakteristik af pronomenerne:

De personlige pronomener *jeg, du* og reflexivet *sig* har ingen genitivform, men de possessive pronomener *min/mit/mine, din/dit/dine, sin/sit/sine* fungerer semantisk og syntaktisk som genitiver.” (s. 444, § 3.1)

Sammenholdt med Mikkelsens præcise karakteristik af de possessive pronomener (jf. afsnit 2.1) er GDS’ analyse slet og ret forkert: De possessive pronomener kan kun antage bestemmergenitivens betydninger. De kan ikke udtrykke beskaffenhed.

GDS analyserer kvantumsgenitiverne³ under overskriften ”Genitiv i attributiv funktion”, og de behandles sammen med ”attributiv genitiv”. Deres analyse af kvantumsgenitiverne er så kort at den kan citeres *in extenso*:

Hovedfunktionen af genitiv er at være bestemmer, og det er den meronymiske betydning der ligger bag denne funktion.

Der findes dog også anvendelser af genitiv der ikke er meronymiske og derfor heller ikke er bestemmere.

Én type er kvantumsangivelser; de betegner fx tidsrum og omfang:

tre timers ventetid
nogle minutters stilhed
ti kilos overvægt

3 GDS har ikke en særlig term for disse genitiver. De henregnes under ”kvantumsangivelser”, som ikke kun dækker genitivkonstruktioner.

At disse genitiver er kvantumsangivelser og ikke bestemmere, fremgår af at de som regel efterfølges af adjektiv i ubestemt form:

mange måneders hårdt arbejde
tre timers ulidelig ventetid
nogle minutters dyb stilhed
ti kilos usexet overvægt
en hel vinters hårdt arbejde
flere års politisk krise
fem sekunders skæbnesvanger tøven

i modsætning til bestemmergenitiven hvis adjektiv har bestemt form:

mange menneskers dygtige arbejde
hans usexede overvægt.

(Hansen og Heltoft 2011: 448, § 3.5).

2.3.1 Diskussion af Hansen og Heltofts analyse. Jeg fokuserer her på to emner i GDS-analysen: meronymi og topologi.

Meronymi er den væsentligste semantiske komponent i GDS-analysen af bestemmergenitivernes semantik. Det er meronymien der afgør at disse genitiver fungerer som bestemmere. Men hvordan meronymi skulle lede til bestemthed er uklart. De lader os forstå (s. 446-47) at der findes meget abstrakte former for meronymi: fx er del-helhedsrelationen i *Danmarks kyster* en mere konkret form for meronymi end i *Oles cykel, jeres mange penge* og *H.C. Andersens eventyr*. Men en forståelse af meronymibegrebet hvor cyklen er en del af Ole, pengene er en del af de tiltalte, og eventyrene er en del af H.C. Andersen, udvander det i en grad så det mister sin forklaringskraft. Manglen på en argumenteret sammenhæng mellem meronymi og bestemthed er uheldig. For når vi ikke har argumenter for den postulerede sammenhæng mellem meronymi og bestemthed i forbindelse med bestemmergenitiverne, så hjælper det ikke at få at vide (jf. citatet) at den fraværende meronymi i kvantumsgenitiverne er selve forklaringen på at adjektivet i *måneders hårdt arbejde* har ubestemt form.

Men endnu vigtigere: Hansen og Heltofts påstand om at kvantums-genitiver er ”anvendelser af genitiv der ikke er meronymiske”, er simpelthen falsk. Tag et autentisk eksempel fra KorpusDk som følgende:

(2) Sonata 3000 V6 GLSi, 4-dørs limousine

De omtalte døre i (2) udgør i en klar og intuitiv forstand dele af limousinen, og et attributivt adjektiv indsat foran kernen *limousine* i denne konstruktion kan kun have ubestemt form:

(3) Sonata 3000 V6 GLSi, 4-dørs grøn/*grønne limousine

Vi må altså konkludere dels at kvantums-genitiver kan udtrykke meronymi, dels at der ikke er nogen nødvendig sammenhæng mellem meronymisk betydning og det attributive adjektivs bestemthedsform. I konstruktioner der udtrykker del-helheds-relationer, kan vi finde både bestemt og ubestemt form af adjektivet.

Herefter vil jeg diskutere GDS' påstand om at ”disse genitiver er kvantumsangivelser og ikke bestemmere.” GDS' topologiske analyse af nominalet ses i følgende skema (GDS: 518, § 10):

(4)

Sammenfatter	Bestemmer	Tæller	Beskriver	Kategori	Efterstillede led
Alle	de	fire andre	stjålne	cykler	med gear
Hele	den		utrolige	ståhej	
Hende	den	anden	lille	pige	
Begge	mine	to	tyske	kolleger	

I gennemgangen af de enkelte felter hedder det:

Topologisk set er kvantumsangivelserne bestemmere og altså placeret i samme felt som artikler, demonstrative pronomener og genitiver. Dette kan dog ikke bevises ved maksimaludfyldningsprøve, idet kvantumsangivelser udelukker tællere (s. 527).

I GDS kapitel XV, s. 1618 findes yderligere et skema for nominaler, jf. (5), hvor vi kan se kvantumsangivelserne *noget*, *en spand* osv. anbragt i bestemmerfeltet:

(5)

Sammenfatter	Bestemmer	Beskriver	Kategori	Adverbial
'alle	den lille bys	sønderskudte	huse	
'hele	professorens	efterladte	stovværk	om hovedvandsæg
'samtlige	mine	fjerne	slægtninge	fra Jylland
'begge	hendes	ældre	søstre	
	noget	'godt	te'ater	
	en spand	'koldt	'vand	
	en hel sæk	'rådne	'æbler	
	to kopper	'stærk	'kaffe	
	ti milligram	'dødelig	'gift	

Tilbage til kvantumsgenitiverne: Om en genitiv som *tre timers hårdt arbejde* siger GDS altså på den ene side at ”disse genitiver er kvantumsangivelser og ikke bestemmere” (s. 448), og på den anden at ”Topologisk set er kvantumsangivelserne bestemmere og altså placeret i samme felt som artikler, demonstrative pronomener og genitiver” (s. 527). Deraf følger at GDS’ topologiske analyse af kvantumsgenitiverne må være som vist i de to nederste rækker i tabellen i (6):

(6)

Sammenfatter	Bestemmer	Tæller	Beskriver	Kategori	Adverbial
'alle	den lille bys		sønderskudte	huse	
	noget		'godt	te'ater	
	tre timers		'hårdt	'arbejde	
	de to års		'hårdt	'arbejde	

Det må så videre betyde at analysen af et eksempel som *en hel sæk to øres grønne frimærker* ser ud som i (7):

(7)

Bestemmer	Tæller	Beskriver	Kategori
en hel _o sæk ^l to øres		^l grønne	^l frimærker

Men bemærk dels at dette eksempel frit varierer med en syntaks som i (8), dels at kvantumsgenitiven også kan optræde topologisk efter udfyldt bestemmer- og tællerfelt som i (9):

(8) en hel sæk grønne to øres frimærker

(9) disse fire grønne to øres frimærker

Dette taler for at kvantumsgenitiver ikke står i bestemmerfeltet, men i beskriverfeltet, og for at de topologisk er nærmere beslægtede med de ”attributive genitiver”, fx *et trøstens ord*, end med bestemmergenitiverne. Om attributive genitiver skriver GDS nemlig: ”Sådanne genitiver står på beskriverpladsen i nominalhypotagmet, ikke i bestemmerfeltet som andre genitiver og artikler” (s. 449). Jeg foreslår derfor (10) som den korrekte topologiske analyse af (8) og (9):

(10)

Bestemmer	Tæller	Beskriver	Kategori
en hel sæk		to øres grønne	frimærker
en hel sæk		grønne to øres	frimærker
disse	fire	grønne to øres	frimærker

Argumentationen i dette afsnit rejser begrundet tvivl om Hansen og Heltofts analyse af kvantumsgenitiverne både semantisk og topologisk.

I afsnit 3 og 4 nedenfor udvikles nu mit forslag til syntaktisk og semantisk analyse af disse konstruktioner.

3 KVANTUMSGENITIVERNES SYNTAKS

3.1 Indledning

Jeg forsvarer her følgende hypotese om kvantumsgenitivernes syntaks:⁴

- (11) Kvantumsgenitiver udgør syntaktisk en særlig frasetype der fungerer som attributiv, adjektivisk modifikator⁵

Af denne hypotese følger en række interessante forudsigelser, som underbygges af nedenstående argumentation.

For det første følger det af hypotesen i (11) at kvantumsgenitiverne ikke påvirker omkringstående adjektivfrasers (AP'ers) bestemthedsbøjning som bestemmergenitiver gør. Kvantumsgenitiverne er bestemthedsneutrale og selv genstand for styring, svarende til attributive adjektiver. Selv om kvantumsgenitivens bestemthed ikke realiseres morfologisk, er den ligesom det ubestemte adjektivs bestemthed dikteret af forekomsten af en evt. forudgående artikel. I (12a) og (12b) nedenfor, er det altså artiklen der afgør bestemtheden både for adjektivet og for kvantumsgenitiven: I (12a) er kvantumsgenitiven bestemt mens den i (12b) er ubestemt:

- (12) a. denne 140 kilometers formidable solokørsel
b. en 140 kilometers formidabel solokørsel

Topologisk taler denne analyse for at kvantumsgenitiverne ligesom AP'er står i beskriverfeltet og ikke i bestemmerfeltet, jf. (10) ovenfor.

For det andet tilbyder hypotesen en forklaring på Mikkelsens interessante observation vedrørende de possessive pronominer, nemlig at de deler semantiske egenskaber med bestemmergenitiverne, men absolut ikke med kvantumsgenitiverne! Det skyldes ifølge min hypotese at bestemmergenitiver og kvantumsgenitiver tilhører forskellige syntaktiske kategorier. De possessive pronominer tilhører samme syntaktiske kategori som bestemmergenitiver og er derfor pro-former for disse⁶.

⁴ Grundlaget herfor er lagt i Jensen (2013).

⁵ Kvantumsgenitiverne tilhører ikke kategorien AP da de ikke har et adjektiv som kerne. Kernen i en kvantumsgenitiv er kvantumsgenitivs-, som tilhører kategorien G_Q , se afsnit 3.3.

⁶ I Jensen (1994) og Jensen (2012) tilhører bestemmergenitiver kategorien Genitive Phrase (GP), mens fx Vikner (2014) hævder at der er tale om kategorien Determinativfrase (DP). I

Det er grunden til at *hans* kan erstatte *den lille mands* i bestemmergenitiven *den lille mands høje hat*, mens *hans*, *min*, *sin* osv. ikke kan erstatte kvantumsgenitiver, som tilhører en anden syntaktisk kategori. At de possessive pronominer kan erstatte bestemmergenitiver men ikke kvantumsgenitiver, er et stærkt argument for at bestemmergenitiverne topologisk står i bestemmerfeltet, og et lige så stærkt argument imod at kvantumsgenitiverne står i dette felt.

For det tredje følger det af hypotesen i (11) at kvantumsgenitiver ligesom AP'er kan ophobes. Dette er der empirisk belæg for i eksempler som:

- (13) en tre timers, femten kilometers vandretur
- (14) en tres kvadratmeters, to værelses lejlighed

For det fjerde er det en direkte følge af at kvantumsgenitiverne overlapper med AP'ers distribution, at de ikke kan optræde med adverbialfunktion i AP'er. Derfor er (15) uacceptabel med den analyse der vises i (16)⁷:

- (15) *en to meter-s lang flagstang
- (16) *en [_{AP} [_{GPQ} to meter-s] lang] flagstang

Kvantificerede NP'er med målssubstantiver som kerne kan godt have denne funktion, jf. (17), som har analysen i (18):

- (17) en to meter lang flagstang
- (18) en [_{AP} [_{NP} to meter] lang] flagstang

Til gengæld kan NP'en *to meter* ikke fungere adjektivisk, jf.:

- (19) *en to meter flagstang

– og derfor er rangskiftet ved hjælp af *-s* nødvendigt.

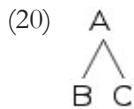
nærværende sammenhæng er det vigtige at kvantumsgenitiverne adskiller sig radikalt fra begge analyser af bestemmergenitiverne.

7 Om parentesnotationen, se afsnit 3.2, fodnote 10.

I det følgende afsnit diskuteres kvantumsgenitivernes syntaktiske struktur på baggrund af ovenstående data og den topologiske analyse i (10).

3.2 Syntaktisk struktur

Som syntaktiske repræsentationer benytter jeg træstrukturer eller ”træer”. Træer er orienterede grafer der består af stier og knuder. I træet i (20) kaldes linjerne ”stier”, og punkterne markeret med A, B og C kaldes ”knuder”:

A er ”moderknude” til B og C. B og C er ”datterknuder” til A. B og C er ”søsterknuder”. Et træ der udelukkende består af en moderknude og dennes datterknuder, kaldes et ”lokalt træ”. Ethvert lokalt træ er defineret af en ”genskrivningsregel”. I genskrivningsreglen skrives moderknudens kategori på venstre side af en genskrivningspil ”→”, og på højre side af pilen skrives kategorien på en eller flere datterknuder. Den genskrivningsregel der definerer det lokale træ i (20), ser derfor ud som i (21):

$$(21) \quad A \rightarrow B C$$

Reglen læses: ”Kategorien A genskrives som kategorien B efterfulgt af kategorien C”.

Udtrykket ”genskrives som” (symboliseret ved pilen) dækker over at der er tale om en del-helhedsrelation mellem datterknuderne og moderknuden: A består af B og C, og B og C er dele af A.⁸

Under hensyn til den empiriske virkelighed som sprogvidenskaben ønsker at beskrive, og hensigtsmæssigheden af mest muligt generelle

⁸ NB! Dette har intet at gøre med den meronymi der diskuteres i forbindelse med genitivernes betydning.

teorier, lægges der visse begrænsninger på træstrukturene. To sådanne begrænsende antagelser er ”simpelhed” og ”endocentricitet”.

Den simplest mulige syntaktiske proces er at bringe to kategorier sammen så de tilsammen danner en konstruktion. Derfor antager vi at det største antal datterknuder en moderknude kan have umiddelbart under sig (”direkte dominere”), er to, og derfor lægges den begrænsning ind i teorien at alle lokale træer (højt) er binære, som vist i (20) og reglen i (21).

”Endocentricitet” er betegnelsen for det forhold at alle syntaktiske konstruktioner ifølge teorien er opbygget omkring en leksikalsk kerne, fx et substantiv, et adjektiv eller et ord tilhørende en af de øvrige ordklasser. Endocentriciteten styrer hvordan træstrukturene kan udformes ved at en moderknude ”projiceres” fra sin kerne, dvs. moderknuden arver kernens essentielle kategorienskaber. For substantiver, adjektiver og artikler i dansk gælder det fx at deres moderknuder vil arve deres numerus-, bestemtheds- og genusegenskaber. Det har den konsekvens at træer der udtrykker sprogvidenskabelige analyser, ikke kan se ud som i (20), men må have form som i (22), defineret af regelskemaet⁹ i (23):

(22)

(23) $XP \rightarrow X C$

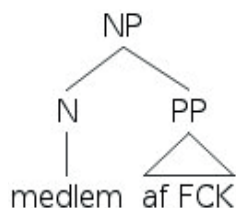
Dette træ siger at X er kerne i frasen XP, XP har arvet de essentielle egenskaber fra X, og C er komplement til X.

Tag som eksempel substantivet *medlem*. Dette ord denoterer en relation mellem et individ (typisk et menneske) som er medlem, og et andet individ som dette medlem er medlem af (fx en klub). Det som man er medlem af, udtrykkes ved hjælp af en præpositionsfrase (PP)

⁹ Et regelskema er defineret ved at indeholde kategorivariable, fx i (23) X, XP og C, mens regler er defineret ved kun at indeholde konstanter som N, A, NP osv.

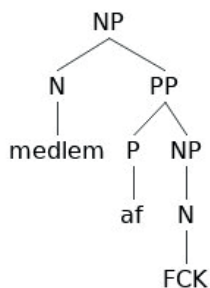
der fungerer som komplement til kernen. Med *medlem* som kerne og af *FCK* som komplement kan vi altså tilskrive den syntaktiske konstruktion *medlem af FCK* følgende struktur:

(24)¹⁰

Da kernen i strukturen er et substantiv, udgør den samlede konstruktion en substantivfrase (NP). Regelskemaet i (23) sikrer at det nødvendigvis må være sådan: Så snart man ved hvilken ordklasse kernen tilhører, ved man også entydigt hvilken frasetype der kan projiceres herfra fordi X' erne i regelskemaet instantieres til samme kategori, i dette tilfælde N. Trekanten i træet i (24) angiver at der er udeladt noget struktur under PP-knuden. Hvad der er udeladt, kan udledes af at moderknuden er en PP. En PP kan kun være projiceret fra en præposition (P). Den skjulte struktur kan derfor udskrives som vist i (25), som også viser at *FCK*, som er et proprium, en særlig underklasse af substantiver, er kerne i en NP:

(25)

10 Træstrukturer er ækvivalente med parentesnotationer: "[_{NP} [_N medlem] [_{PP} af FCK]]" rummer præcis samme information som træstrukturen i (24).

Således bygges komplekse syntaktiske strukturer fra simple lokale træer. Med denne øgede strukturelle kompleksitet har vi fat i noget essentielt i chomskyansk syntaksteori, nemlig at grammatikker bestående af et *endeligt* antal regelskemaer kan beskrive *uendeligt* mange og *uendeligt* komplekse strukturer. Vi kan illustrere dette med attributive adjektiver, hvilket er interessant i denne sammenhæng fordi deres distribution er identisk med kvantums-genitivernes. NP'en *medlem af FCK* kan udbygges med principielt uendelig mange attributive adjektiver, men vi nøjes her med to, som vist i (26):

(26) nyt, ungt medlem af FCK

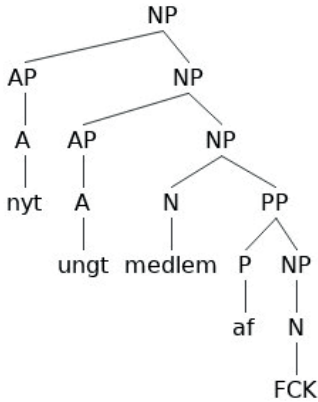
De to adjektiver – eller rettere AP'er – *nyt* og *ungt* er løst tilknyttede beskriver-aded. Det vises i træstrukturen ved at de ikke står som søstre til substantivkernen *medlem*. AP'erne tilknyttes ved en syntaktisk proces der kaldes "adjungering". De fungerer som "adjunkter" (dvs. modifier) i modsætning til komplementer, som er betegnelsen for de fast tilknyttede led. Adjungeringen finder sted i forhold moderknuden (også kaldet den "maksimale projektion") og ikke i forhold til kernen. Altså: attributive AP'er knyttes til NP og ikke til kernesubstantivet, jf. reglen¹¹:

(27) NP → AP NP

Denne regel har den helt særlige egenskab at den er "rekursiv". Dermed kan den beskrive det empiriske faktum at der i dansk principielt kan sættes uendeligt mange adjektiver foran et substantiv. Vi kan derfor tilskrive den syntaktiske struktur i (28) til konstruktionen *nyt, ungt medlem af FCK*:

11 Eller rettere regelskemaet $XP \rightarrow YP XP$. I forbindelse med kvantums-genitivene får vi brug for netop dette rekursive regelskema fordi kvantums-genitivene syntaktisk opfører sig som AP'er.

(28)

Hermed har vi skabt forudsætningerne for at kunne opbygge de syntaktiske strukturer for kvantumsgenitiverne som efterfølgende skal tjene som skelet for deres semantiske komposition.

3.3 Kvantumsgenitivernes syntaktiske struktur

Lidt forenklet udtrykt har en formel grammatik to komponenter: en mængde regelskemaer og et ”leksikon” der indeholder sprogets ord med oplysninger om ordklasse, tal, køn, betydning osv. Beskrivelserne af de enkelte ord kaldes ”leksikonposter” og adskiller sig principielt ikke fra dem man finder i en traditionel ordbog.

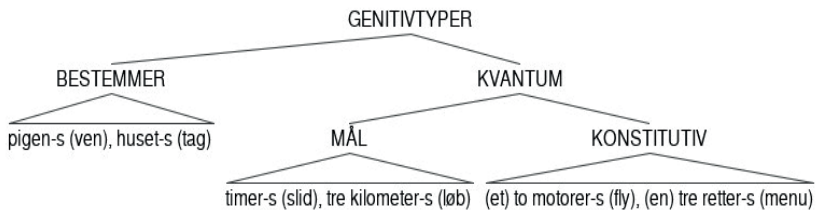
I traditionelle ordbøger vil man ikke finde et opslagsord for genitivs-*s*. Men i den teori jeg fremlægger her, er både det -*s* man finder i bestemmergenitiver som *buset-s tag*, og det -*s* man finder i kvantumsgenitiver som *en to retter-s menu*, leksikalske morfemer helt på linje med ord fra andre ordklasser. De tilhører to forskellige ordklasser da de har helt forskellige syntaktiske egenskaber: Bestemmergenitivs-*s* udvirker rangskiftet fra nominal funktion til bestemmerfunktion¹² mens kvantumsgenitivs-*s* udvirker rangskiftet af en NP fra nominal funktion til adjektivisk funktion. Desuden følges bestemmergenitiv af

¹² Ideen om -*s* som funktional rangskifter som GDS lancerer ved bestemmergenitiverne (2011: 443, § 3), er en velvalgt term for samspillet mellem det formelle og det funktionelle. Derfor bruger jeg samme term ifm. kvantumsgenitiverne, så de to *s*'ers helt forskellige funktioner fremtræder tydeligt.

attributivt adjektiv i bestemt form, mens kvantumsgenitiv følges af adjektiv i ubestemt form. Bestemmergenitivs-*s* er i min analyse eneste medlem af ordklassen G_B , hvor subskriptet $_B$ viser at det er det -*s* der optræder i bestemmergenitiver. Kvantumsgenitivs-*s* er eneste medlem af ordklassen G_Q hvor subskriptet $_Q$ (for Quantity) markerer at der er tale om kvantumsgenitivs-*s*, som projiceres til en frase af typen GP_Q , hvis distribution overlapper med attributive AP'ers, jf. hypotesen i (11)¹³.

Yderst betydningsfuldt for forståelsen af de to typer af kvantumsgenitiver som denne artikel behandler, er desuden skellet mellem to underklasser af tællelige substantiver som jeg kalder hhv. ”målssubstantiver” og ”konstitutivsubstantiver”. Til klassen af målssubstantiver, som betegnes N_M (hvor M står for Measure eller Mål), hører fx *meter*, *liter*, *kilo*, *watt*. Til konstitutivsubstantiverne, som betegnes N_C , hører fx *motor*, *(mad)ret*, *værelse*, *etage*. Subskriptet $_c$ i N_C henviser til den qualia-rolle i Pustejovskys generative leksikonteori som kaldes den konstitutive rolle, og som dækker del-helhedsrelationerne (se den mere indgående behandling af substantivklasserne i afsnit 4.2 nedenfor). Det er på baggrund af skellet mellem de to forskellige genitivs-*s*’er og skellet mellem de to underklasser af tællelige substantiver at vi får følgende klassifikation af de forskellige genitivkonstruktionstyper:

(29)

Forskellen mellem de to substantivklasser N_M og N_C har ingen betydning for måls- og konstitutivgenitivernes syntaktiske struktur. Den er helt ens for de to typer. (Til gengæld er forskellen mellem de to sub-

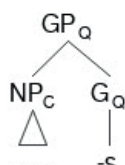
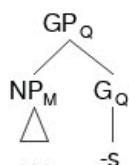
¹³ Om kategorien G og kategorien D, som ses hos generativister ifm. bestemmergenitiverne, se Jensen (2012) og Vikner (2014).

stantivklasser afgørende for de forskellige semantiske fortolkninger af kvantumgenitivverne). Diskussionen om genitivernes syntaktiske struktur foregår derfor på kvantum-niveauet i (29).

Kvantumgenitivernes syntaktiske struktur er ifølge min hypotese:

(30) a. Målsgenitiv

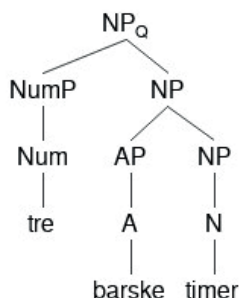
b. Konstitutivgenitiv

En kvantumgenitivskonstruktion GP_Q har et -s af ordklassen G_Q som kerne. Dette -s tager som komplement en foranstående kvantificeret NP der har enten et målssubstantiv eller et konstitutivsubstantiv som kerne. En målsgenitiv er altså en kvantumgenitiv der har et målssubstantiv som kerne i den kvantificerede komplement-NP, mens en konstitutivgenitiv er en kvantumgenitiv der har et konstitutivsubstantiv som kerne i den kvantificerede komplement-NP.

Den indre struktur i en kvantificeret NP (NP_Q) er opbygget således at N-kernen kan præmodificeres af kvantorer, talord og adjektivfraser, fx *tre barske timer*.

(31)

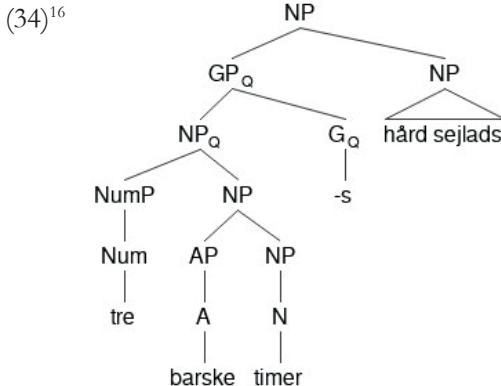
I denne NP_Q-struktur er flere adjunkter til NP indlejret under hinanden. Der er opbygget en rekursiv struktur internt i NP_Q i kraft af reglerne i (32)¹⁴:

- (32) a. NP → NumP NP
 b. NP → AP NP

Det følger af disse regler at vi i NP_Q både kan have en ophobning af talord og af adjektivfraser, fx:

- (33) de [_{Talord} to-tre-fire] [_{AP'er} søde beskidte] unger på legepladsen¹⁵

Da kvantumsgenitiver som GP_Q i (30a) og (30b) distributionelt opfører sig som AP'er, indgår de i samme slags struktur som AP'en *barske* gør i træet i (31). Dvs. en GP_Q-konstituent står som adjungeret søster til en NP. Strukturen for en kvantumsgenitiv som *tre barske timer-s*, hvor den kvantificerede NP_Q *tre barske timer* er komplement til *-s*, ser derfor ud som vist i (34) nedenfor:

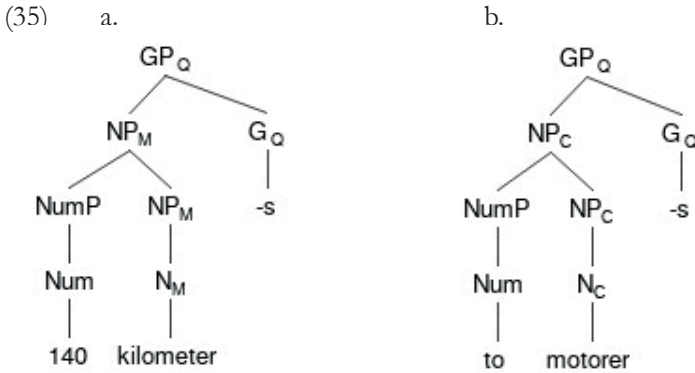

14 Begge regler i (32) er instantieringer af regelskemaet $XP \rightarrow YP XP$. I begge regler er X instantieret til N; Y er i regel (32a) instantieret til Num og i regel (32b) til A.

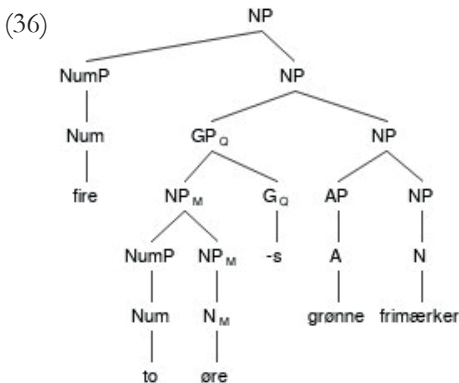
15 Dette eksempel er konstrueret. Et autentisk eksempel på ophobede NumP'er er: Og ifølge direktøren [...] skal man således foretage partshøringen inden for få uger. ”Jeg har sagt to-tre-fire uger,” siger han. (Politiken, 1. sektion p.1, 24.6.2017). Sådanne ophobninger af talord denotere et interval med uskarp afgrænsning.

16 Atter er det det rekursive regelskema $XP \rightarrow YP XP$ der er i anvendelse i det øverste lokale træ i (34). I dette tilfælde er YP blot instantieret til GP_Q, dvs kategorien for kvantumsgenitivs-s-konstruktioner.

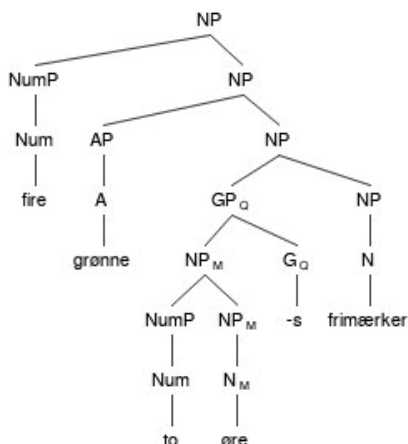
Som nævnt er den syntaktiske struktur i konstitutivgenitiver og måls-
genitiver ens. Eneste forskel er at kernen i den NP som *-s* tager som
komplement, tilhører to forskellige semantiske underklasser af tælle-
lige substantiver. I målsgenitiverne er kernen i NP'en medlem af klas-
sen N_M mens kernen i konstitutivgenitiverne tilhører ordklassen N_C .
En målsgenitiv som *140 kilometer-s* har derfor den syntaktiske struktur
vist i (35a) mens en konstitutivgenitiv som *(et) to motorer-s fly* har samme
struktur, men med N_C -kernen *motorer* som vist i (35b):

Hermed har jeg afsluttet behandlingen af kvantumsgenitivernes syn-
taktiske struktur og vist hvorledes teorien gør rede for alle data frem-
lagt i afsnit 3.1. Tilbage står at illustrere hvordan det følger af teorien
at både rækkefølgen *fire to øres grønne frimærker* og rækkefølgen *fire grønne
to øres frimærker* er grammatikalske, jf. den topologiske analyse i (10).
Strukturerne i (36) og (37) benytter atter udelukkende regelskemaet $XP \rightarrow YP XP$ til at løse det topologiske problem:

(37)

4 KVANTUMSGENITIVERNES SEMANTIK

4.1 Semantisk analyse

I dette afsnit analyserer jeg kvantumsgenitivernes semantik. Den teoretiske ramme er formel og leksikalsk semantik. Dette indebærer følgende to centrale antagelser:

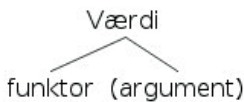
- 1) Der gives ingen semantik for deklarativsætninger uden sandhedsbetingelser
- 2) Kompositionalitet er det grundlæggende princip i opbygningen af betydningen af komplekse sproglige konstruktioner

Ved "sandhedsbetingelser" forstås de betingelser der skal være opfyldt for at en sætning er sand. For at sætningen *Bos mor bestilte en to retters menu* kan være sand, skal det i den situation vi taler om, være tilfældet at det individ som står i mor-relation til individet Bo på det fortidige tidspunkt som sætningen refererer til, bestilte en menu der bestod af to retter. I denne artikel undersøger jeg m.a.o. hvordan kvantumsgenitiver som *en to meters fiskestang* og *en to retters menu* bidrager til sandhedsbetingelserne for de sætninger de optræder i.

"Kompositionalitetsprincippet" siger at et komplekst sprogligt udtrykks betydning er en funktion af betydningen af udtrykkets dele og af

betydningen af de anvendte syntaksregler. Sætningers sandhedsbetingelser konstrueres altså ved bid for bid at sammensætte de betydninger der kommer fra sætningens ord og fraser, og fra de syntaksregler ifølge hvilke fraserne og sætningerne er opbygget. Den semantiske komposition finder sted på basis af en eksplicit formuleret syntaktisk struktur hvor hver konstituent i syntakstræet semantisk tolkes som enten funktor eller argument i en funktion $f(a)$. Resultatet af at applicere f på a er en værdi. Grafisk illustreret ser det således ud:

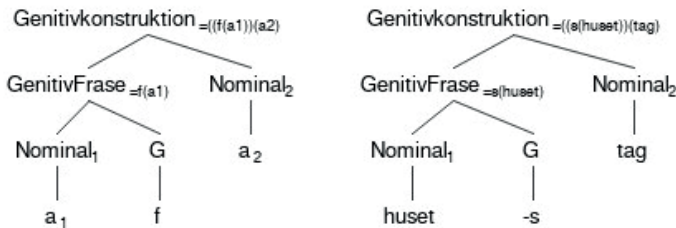
(38)

Dette stiller store krav til præcisionen i den beskrivelse der gives af et syntagmes betydning. Ofte er det en stor udfordring præcist at sige hvorfra en specifik del af syntagmets betydning kommer, altså at besvare spørgsmål som: ”Hvilken del af den samlede betydning bidrager hvert enkelt morfem med, og hvilken del af den samlede betydning bidrager hver enkelt syntaksregel der har været anvendt, med?”

For at repræsentere en genitivs semantik skal vi altså for hver eneste konstituent i den syntaktiske struktur afgøre om den er funktor eller argument. Schematisk fremstillet forløber den semantiske komposition i en genitivkonstruktion som *huset-s* tag bestående af to nominaler og genitiv-*s* i meget grove og abstrakte træk således:¹⁷

(39)

17 Jeg benytter en bestemmergenitiv som eksempel fordi deres syntaktiske struktur er enklere at illustrere kompositionsprincippet på end kvantums genitivernes.

I (39) er genitivs-*s* altså en funktion f der tager a_1 (Nominal₁) som argument. Resultatet af at applicere f på a_1 , dvs. $f(a_1)$, er GenitivFrasens betydning. Værdien $f(a_1)$ er en ny funktion der appliceres på a_2 (Nominal₂), og resultatet heraf er den samlede genitivskonstruktions betydning: $[[f(a_1)](a_2)]$. Til højre ses hvorledes det ser ud på det konkrete eksempel *huset-s tag*. Funktionerne udtrykkes ved hjælp af λ -udtryk (lambda-udtryk), som ofte er meget komplicerede¹⁸. Denne artikel viser derfor ikke derivationen af kvantumsgenitivernes betydning. I stedet bruger jeg logik-inspirerede parafraser for at lede læseren igennem hvordan den semantiske komposition foregår i hvert enkelt trin og nøjes med at give de endelige logiske betydningsrepræsentationer.

I næste afsnit behandles den semantiske distinktion mellem måls- substantiver og konstitutivsubstantiver for at kunne afgøre hvordan det semantiske indhold i leksikonposterne for disse substantiver kan repræsenteres.

4.2 Kvantumsgenitivernes to vigtigste semantiske underklasser

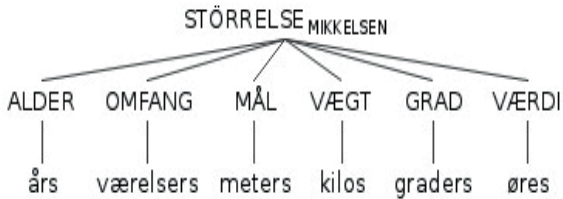
Ligesom der er gode syntaktiske grunde til at holde måls- og konstitutivgenitiver sammen som undertyper af kvantumsgenitiv, er der også gode semantiske grunde til at henregne dem til samme overtype. Begge typer bidrager nemlig til den samlede genitivs betydning med en kvantumsfortolkning. Ved målssubstantiverne tilskrives en talværdi til en parameter der er leksikalsk fastlagt for det enkelte substantiv, fx *Længde*, *Rumfang*, *Vægt*, *Effekt* osv. I *en to meter-s fiskestang* angiver *to* således længden af fiskestangen i meter. Ved konstitutivsubstantiverne tilskrives der en værdi som angiver antallet af "del"-referenter som konstitutivsubstantivet refererer til: I *en to retter-s menu* angiver *to* således det antal af retter som udgør delene i den helhed der refereres til af *menu*. Konstitutivgenitivernes semantiske komposition er altså mere kompliceret end målsgenitivernes fordi der både indgår en meronymisk relation til det helhedsbetegnende substantiv, fx *menu*, og en angivelse af antallet af dele i del-helheds-relationen.

Lad os herefter se på målssubstantivernes og konstitutivsubstantivernes forskellige betydninger og den leksikalsk-semantiske analyse som ligger bag klassifikationen af genitivtyperne i (29). Mit udgangs-

18 Se for bestemmergenitiverne fx Vikner & Jensen (2002) og Jensen & Vikner (2011).

punkt er Mikkelsens begrebskategori Størrelse (sml. klassifikationen i (1) ovenfor):

(40)

Jeg foreslår en revision af denne begrebskategori for at kunne adskille kvantumsgenitivernes to vigtigste undertyper af semantiske fortolkninger: På den ene side en mængdefortolkning og på den anden side en kombination af mængdefortolkning og del-helhedsfortolkning. Dette forarbejde baner vejen for at skelne målssubstantiver fra konstitutivsubstantiver og dermed for at kunne foreslå en betydningsbeskrivelse af de enkelte substantiver som kan bidrage til den kompositionelle semantiske analyse af kvantumsgenitiverne.

Del-helhedsfortolkningen er repræsenteret i Mikkelsens underklasse Omfang, mens den "rene" mængdefortolkning ses i de øvrige underklasser. Jeg vil på denne baggrund foreslå en klassifikation af disse substantiver som følgende:

(41) SUBSTANTIVER DER BETEGNER MÅLEENHEDER (ORDKLASSEN N_M)

Tid: *sekunder, minutter, timer, dage, nætter, uger, år, somre, ...*

Rum (længde, areal, rumfang): *meter, kvadratmeter, kubikmeter, liter, ...*

Vægt: *kilo, gram, pund, ...*

Værdi: *kroner, øre, ...*

Grad: *grader, fahrenheit, kelvin, ...*

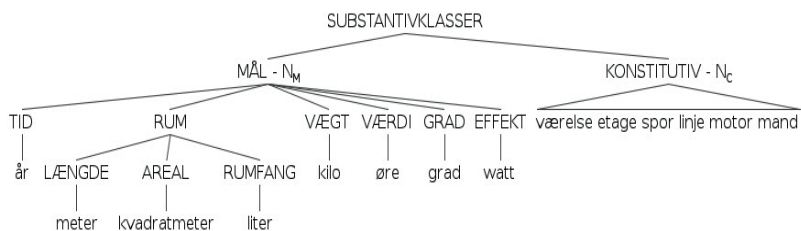
Effekt: *watt, kilowatt, ...*

(42) SUBSTANTIVER DER BETEGNER DELE I EN KONSTITUTIV RELATION
(ORDKLASSEN N_c)

en to *etager-s* ejendom
 en tre *trin-s* fremadrettet strategi
 et fire *fag-s* vindue
 en seksten *kommuner-s* hovedstad
 en fire *spor-s* motorvej
 et to *motorer-s* fly
 et fire *mand-s* sjak
 en tres *linjer-s* leder i Politiken
 en to *retter-s* menu

Min substantivklassifikation kan grafisk præsenteres således:¹⁹

(43)

I forhold til Mikkelsens begrebsklasser i (40) er den vigtigste forskel distinktionen mellem de egentlige målssubstantiver *meter*, *år*, *øre* osv., og konstitutivsubstantiverne *værelse*, *etage*, *motor* osv. Af mindre ændringer i forhold til Mikkelsen skal nævnes Tid, hvor Mikkelsen har en særlig kategori til Alder. Denne ændring giver anledning til en forskel i analyser: Hos Mikkelsen tilhører *to timer-s arbejde* klassen Mål mens *et to år-s barn* tilhører klassen Alder. I min analyse vil de tilhøre samme underklasse af målsgenitiverne, nemlig Tid. Mikkelsens klasse Mål foreslår jeg erstattet af klassen Rum, som dækker underklasserne Længde, Areal og Rumfang. Mikkelsens klasse Klasse er taget ud da den lejlighedsvis har muligheder for prædikativkonstruktion, hvilket ikke gælder målsgenitiverne. Endelig har jeg tilføjet klassen Effekt.

¹⁹ Se også diskussionen i forbindelse med klassifikationen i (56) nedenfor.

Det er tidligere påvist at Pustejovskys qualia-struktur giver et væsentligt bidrag til forståelsen af bestemmergenitivernes semantik (Jensen & Vikner 1994, Vikner & Jensen 2002). Qualia-strukturen tillader at en begrænset, veldefineret mængde af omverdensviden indgår i den leksikalske beskrivelse af substantiverne. Dette beror på en antagelse om at den samlede viden vi har om de enkelte substantivers betydning, omfatter viden om hvilke relationer de genstande substantiverne refererer til, typisk indgår i. Det er denne viden Pustejovsky foreslår organiseret i fire såkaldte qualia-roller:

(44) QUALIA-STRUKTURENS ROLLER

FORMAL: That which distinguishes the object within a larger domain

AGENTIVE: Factors involved in the object's origin or "bringing it about"

CONSTITUTIVE: The relation between an object and its constituent parts or between an object and what that object is logically part of

TELIC: The object's purpose and function. (Pustejovsky 1995: 76, 85-86, 98.)

Indlæmmelsen af denne slags viden i den leksikalske beskrivelse af et hvert substantiv har naturligvis enorm betydning for muligheden for at forklare betydningsforhold i en kompositionel semantik hvor man hele tiden spørger "Hvor præcis kommer den og den del af et komplekst udtryks samlede betydning fra?" Ikke mindst i forbindelse med genitiver spiller dette en central rolle fordi deres betydning involverer relationer som ikke udtrykkes eksplicit. De relevante relationer kan nu i mange tilfælde hentes fra de nominaler der indgår i genitivkonstruktionerne. Det er derfor det er så vigtigt at få afklaret substantivernes semantik så detaljeret som muligt, som jeg – godt hjulpet af Mikkelsen – har forsøgt i det foregående.

Bemærk især den konstitutive rolle. Denne vedrører del-helhedsrelationen, både i rækkefølgen *helhed - del*, som vi ser i bestemmergenitiverne, fx *huset-s tag*, hvor *huset* denoterer helheden og *tag* delen, og i rækkefølgen *del - helhed*, som vi finder i konstitutivgenitiverne, fx *to retter-s menu*, hvor *retter* denoterer delen og *menu* helheden. Denne for-

skel i relationens retning er tydelig i de to genitivtypers helt forskellige syntaks i dansk.

Nedenfor diskuteres mere detaljeret (fremdeles uformelt) måls- og konstitutivgenitivernes semantiske komposition.

4.3 Målsgenitivernes semantiske komposition

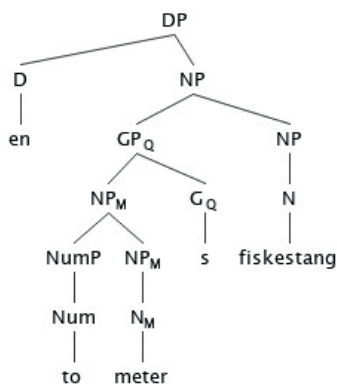
Betydningen af et nominal som (45) kan parafraseres som i (46):

(45) en to meter-s fiskestang

(46) (Der er tale om) et individ x således at x har egenskaben længde i meter på 2 og x har egenskaben fiskestang

Den semantiske komposition af denne betydning foregår på grundlag af den syntaktiske struktur i (47):

(47)

Uformelt forklaret sker det ved at betydningen af målssubstantivet *meter* først kombineres med betydningen af talordet *to*. Dermed fås betydningen af den øverste NP_M, dvs. den del af parafrasen der omfatter 'et individ x således at x har egenskaben længde i meter på 2'. At *to meter* udtrykker en egenskab, kan fx ses ved at denne konstruktion kan optræde som subjektsprædikat, en typisk grammatisk funktion for egenskabsdenoterede konstruktioner: *Fiskestangen er to meter*.

Konstituenten GP_Q , hvor den øverste NP_M står som søster til G_Q , er det kritiske punkt hvor *-s* skal levere sit betydningsbidrag. Dette bidrag består i at *-s* muliggør at egenskaben 'længde i meter på 2' kan kombineres med egenskaben 'fiskestang' fra konstruktionens kerne-substantiv. Syntaktisk er det netop her at NP_M 'en *to meter* rangskiftes fra at have nominal til at få adjektivisk funktion. Dermed dannes GP_Q -konstruktionen *to meter-s*, som i kraft af sine adjektive egenskaber nu kan kombineres semantisk med betydningen af substantivet *fiskestang*. Dette sker i den adjungerede struktur hvor GP_Q står som søster til substantivet *fiskestang*'s moder-NP. Resultatet ses i parafrasen i (46), hvor den logiske konjunktion 'og' forbinder 'x har egenskaben længde i meter på 2' og 'x har egenskaben fiskestang'.

Sidste trin i derivationen er kombinationen af NP'en *to meter-s fiskestang* med den ubestemte artikel *en*²⁰, hvis semantiske bidrag forankrer konstruktionen referentielt. Det sker ved at den ubestemte artikel introducerer en eksistenskvantor der binder variabelen x . Hermed har vi den endelige semantiske repræsentation af *en to meter-s fiskestang*, nemlig (48), præcist svarende til parafrasen i (46):

$$(48) \lambda P[\exists x(\text{længde_i_meter}'(x) = 2 \wedge \text{fiskestang}'(x) \wedge P(x))]^{21}$$

Eksemplet *en to meter-s fiskestang* rummer en talkvantor, men der kan også indgå indefinitte (generaliserede) kvantorer, jf. *mange kilometer-s vandring*, *få ore-s forskel* osv. Min analyse af sådanne udtryk er den samme som for talkvantonen i eksemplet ovenfor. Kompositionsemantisk volder disse kvantorer altså ikke principielle problemer.

Det gør til gengæld eksempler som følgende:

20 Artiklen *en* analyseres her som en kerne af klassen D(eterminativ), der tager en NP som komplement, og som projiceres til en determinativfrase DP. Om DP-analysen se fx Abney (1987), Delsing (1993), og Carnie (2007). DP-analysen henregner ofte bestemmergenitivs-*s* til kategorien D med kernesubstantivets moder-NP som efterfølgende komplement. Analysen forekommer mig problematisk, jf. Jensen (2012). Vikner (2014) forsvarer DP-analysen.

21 Prædikatsvariabelen P i denne formel giver plads til den semantiske repræsentation af et prædikat der har *en to meter-s fiskestang* som subjekt, fx *knække* i sætningen *En to meter-s fiskestang knække*, der ville få repræsentationen $\exists x(\text{længde_i_meter}'(x) = 2 \wedge \text{fiskestang}'(x) \wedge \text{knække}'(x))$.

- (49) (Han faldt sammen efter) timers vandring
 (50) (Hun udmålte skudafstanden med) millimeters nøjagtighed

Her har vi ikke udtrykkelig kvantifikation i målsgenitiven, men alligevel fås konsekvent en kvantorfortolkning af typen ”et uspecificeret relativt lille/stort antal”, dels afhængigt af hvilken måleenhed (*timer*, *millimeter*, osv.) der kvantificeres over, dels afhængigt af ytringskonteksten. I (49) får vi typisk en fortolkning som ”et uspecificeret, relativt stort antal timer”, mens (50) typisk giver fortolkningen ”et uspecificeret, relativt lille antal millimeter”.

For at forstå hvordan denne betydning kan fremkomme og forklares inden for min teori, er det nødvendigt at se nærmere på den leksikalske beskrivelse af målssubstantiverne, fx *meter*. Ifølge Den Danske Ordbog er *meter* en ”grundlæggende betegnelse for længde”. Det kan i en forenklet leksikonpost for *meter* gengives således:

(51) ***meter***

Betydning: længde_i_meter'(x_{entitet}) = Talværdi

– hvor prædikatet *længde_i_meter'* udtrykker en relation mellem en entitet *x* der har en længde, og et punkt på en skala. Dette punkt er i (45) en præcis talværdi der kommer fra talordet *to*, som modificerer substantivet *meter*. Men når vi fortolker eksempler uden eksplicit kvantor som (49) og (50), sker der antagelig det at målssubstantivernes semantiske krav om at få tildelt talværdi eller en kvantor er så stærkt at hvis det ikke opfyldes, så fås en tilnærmet, underspecificeret defaultfortolkning som ”et uspecificeret relativt lille/stort antal”.

I målsgenitiver som (49) og (50) er der desuden en fonologisk refleks af den manglende kvantor idet målsgenitiven får tryk i modsætning til målsgenitiver med eksplicit kvantor (jf. gennemgangen af Diderichsen 1946 i afsnit 2.2 ovenfor). Sammenlign trykmønstrene i (49) og (52):

- (49) (Hun faldt sammen) efter 'timers 'vandring
 (52) (Hun faldt sammen) efter 'to_o timers 'vandring

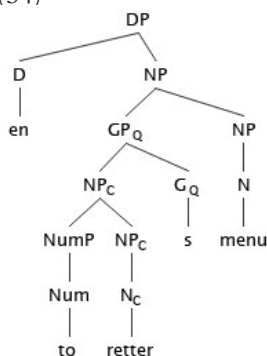
Det er endvidere vigtigt at bemærke at konstitutivgenitiverne aldrig kan forekomme i sådanne konstruktioner, jf. **en 'retters 'menu, *et mo'torers 'fy*.

4.4 Konstitutivgenitivernes semantiske komposition.

En prototypisk konstitutivgenitiv ses i (53) med den syntaktiske struktur i (54):

(53) en to retter-s menu

(54)

Som nævnt er kompositionen af konstitutivgenitiverne mere kompliceret end ved målsgenitiverne. De involverer begge kvantifikation i NP-komplementet til *-s*, fx i (53) hvor der netop er to retter. Men konstitutivgenitiverne er særlige ved at der består en del-helheds-relation mellem NP-referenten i konstitutivgenitiven (*retter*) og substantivkernen i den NP konstitutivgenitiven lægger sig til (*menu*), dvs. de to retter udgør en del af menuen.

At konstitutivgenitiverne udtrykker meronymi bringer dem på uhyre interessant vis i berøring med bestemmergenitiverne, der har meronymi som en af deres vigtigste semantiske fortolkningsmuligheder²²,

22 "Semantiske fortolkningsmuligheder" betegner de fortolkningsmuligheder en given genitivkonstruktion har uden at fortolkeren har adgang til specifik omverdensviden om de individer der nævnes i konstruktionen, og de relationer der måtte findes mellem dem. "Semantiske fortolkningsmuligheder" står i modsætning til "pragmatiske fortolkningsmuligheder" af genitivkonstruktionen, hvoraf der altid principielt kan være uendelig mange; jf. Vikner & Jensen

jf. eksempler som: *buseds tag*, *bogens sider*, *Anes arm*, *ordets bogstaver*, *mængdens tal*, osv. Vikner og Jensen (2002) foreslog en semantisk analyse af bestemmergenitiver inden for rammerne af generativ leksikoteori. De påviste at særligt den agentive og den konstitutive qualia-rolle er relevante for fortolkningen af bestemmergenitiver. For beskrivelsen af kvantumsgenitiverne er det imidlertid kun den konstitutive rolle der er relevant. Deraf netop mit forslag om at benævne denne underklasse af kvantumsgenitiverne ”konstitutivgenitiver”.

Når man sammenligner en bestemmergenitiv som *huset-s tag* med en konstitutivgenitiv som *en to retter-s menu*, springer det straks i øjnene at mens bestemmergenitiverne har det helhedsdenoterende substantiv som en del af genitiven (altså *huset i huset-s tag*) så forholder det sig omvendt i konstitutivgenitiverne hvor det er det del-denoterende substantiv (altså *retter i en to retter-s menu*) der indgår i genitiven. Det følger heraf at kompositionen af betydningerne i bestemmergenitiver og konstitutivgenitiver ikke kan være den samme, og det bestyrker atter hypotesen om at de to genitivs-’er i hhv. bestemmer- og kvantumsgenitiver ikke kan være samme leksem.

Vi vender os nu mod konstitutivgenitivernes semantiske komposition med udgangspunkt i (54). Som vi så det med målsgenitiverne ovenfor, starter kompositionen også i (54) nedefra i træet med de semantiske bidrag fra talordet *to* og substantivet *retter* og fortsætter så opad i træet indtil vi har komponeret den samlede konstitutivgenitivs betydning. Denne betydning kan parafraseres således:

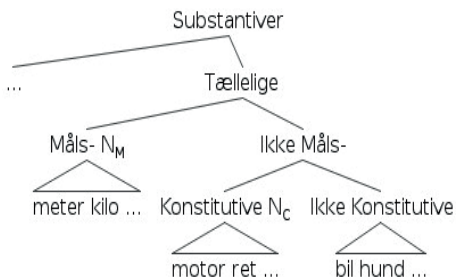
- (55) (Der er tale om) et individ *x* således at *x* er en menu således at *x* står i helhedsrelation til et antal individer *y* således at *y* udgør del(e) af denne helhed således at *y* har egenskaben *ret* og således at antallet af *y* er 2

Da den syntaktiske struktur i alle kvantumsgenitiver er den samme, må de forskelle der er mellem parafrasen af målsgenitiven i (46) og parafrasen af konstitutivgenitiven i (55), stamme fra de leksikalske elementer der optræder i hhv. *en to meters fiskestang* og *en to retters menu*. En af disse forskelle er at der optræder et *antal*-prædikat i parafrasen i (55)

(2002) og Jensen & Vikner (2004).

som ikke ses i parafrasen af målsgenitiven i (46). Årsagen hertil skal antagelig findes i den groft skitserede substantivklassifikation i (56), som viser at både målssubstantiverne (N_M) og konstitutivsubstantiverne (N_C) er underklasser af tællelige substantiver:

(56)

Men det fremgår heraf også at ikke alle tællelige substantiver tilhører en af disse to klasser. Således er hverken *bil* eller *hund* medlem af N_M eller N_C . Imidlertid synes *bil* og *hund* at være nærmere beslægtet semantisk med *ret* og *motor* end med *meter* fordi de denoterer fysiske entiteter. På den anden side har målssubstantiverne i modsætning til Ikke-Målssubstantiverne et iboende semantisk kvantifikationskrav som vist i leksikonposten for *meter* i (51). Det er ved dette iboende kvantifikationskrav jeg forklarer forskellen i acceptabilitet mellem parrene i (57) og (58) på den ene side og parret i (59) på den anden:

- (57) a. mandens to hunde
b. mandens hunde

- (58) a. menuens to retter
b. menuens retter

- (59) a. fiskestangens to meter
b. *fiskestangens meter

Eksemplet i (59.b) bliver uacceptabelt fordi kvantifikationskravet fra *meter* ikke er opfyldt. Derimod er der ikke et tilsvarende kvantifikations-

krav fra *hund* og *ret*, og derfor er både (57.b) og (58.b) acceptable. Det er altså denne forskel mellem de tællelige substantivers underklasser der skaber forskellen i de to parafraser, således at to meter parafraseres som ”... x har egenskaben længde i meter på 2”, og *to retter* parafraseres som ”... y har egenskaben *ret* og *antallet* af y er 2”.

Men hvordan kommer den meronymiske fortolkning af konstitutiv-genitiver stand? Det oplagte svar er at meronymien i *en to retters menu* må komme fra leksikonposterne for *ret* og *menu*, jf. hhv. (60) og (61):

(60) **ret**

Qualiastruktur | *Konstitutiv rolle*: del_af **menu**'

(61) **menu**

Qualiastruktur | *Konstitutiv rolle*: bestå_af **retter**'

Mit forslag er derfor at den meronymiske fortolkning fremkommer ved et tjek af forlignelighed mellem relationerne ”del_af” og ”bestå_af”²³ i qualia-strukturerne for *ret* og *menu*. Deres forlignelighed består i at de er hinandens inverse relation, og dermed er meronymien etableret og eksemplet semantisk velformet. Denne forlignelighedshypotese understøttes af den lave acceptabilitet vi ser i eksempler som (62) og (63):

(62) #en tre hunds bil

(63) #et to timers fjernsyn

– hvor vi kun kan fremkalde en meronymisk fortolkning pragmatisk, dvs. afhængigt af kendskab til en bestemt ytringskontekst.

Hermed er vi med (64) nået frem til den semantiske repræsentation for *en to retter-s menu*, nøje svarende til parafrasen i (55):

23 Det semantiske prædikat ’bestå_af’ som jeg benytter her, skal ikke tages helt bogstaveligt. Dets funktion her er udelukkende at betegne den meronymiske del af helhedstermens semantik. Dette fungerer uproblematisk med et substantiv som *menu*, der stort set er defineret udtømmende ved at bestå af retter. Men ved fx *et to motorer-s fly* bliver det utilstrækkeligt da fly selvfølgelig består af meget andet end motorer.

$$(64) \quad \lambda P[\exists x,y [\text{menu}'(x) \wedge \text{ret}'(y) \wedge \text{antal}'(y) = 2 \wedge \text{best\AA}_af'(y)(x) \wedge \text{del_af}'(x)(y) \wedge P(x)]]$$

5 KONKLUSION

Jeg har præsenteret en sammenhængende, empirisk funderet teori om de danske kvantumsgenitivens syntaks og semantik. Særligt har jeg diskuteret og inddraget Mikkelsens ’beskaffenhedsgenitiv’. I en kritik af Hansen og Heltofts semantiske og topologiske analyse af kvantumsgenitiverne har jeg vist at deres påstand om at disse er ikke-meronymiske og topologisk set bestemmere, ikke kan opretholdes. Min teori retter op på denne analyse ved at argumentere for at kvantumsgenitiver har to undertyper, målsgenitiver og konstitutivgenitiver. De to genitivtyper er baseret på en klassifikation af substantivernes semantik bygget på en revision af Mikkelsens begrebsklasse ’størrelse’. Begge genitivtyperne følges af ubestemt form af en eventuel attributiv adjektivfrase, og de er syntaktisk strukturelt ækvivalente. De overlapper distributionelt med attributive adjektivfraser og kan ikke stå prædikativt. Ligesom adjektivfraser fungerer de som adjunkter i NP-strukturen og kan stakkes rekursivt. Jeg har vist hvordan den syntaktiske struktur danner basis for den semantiske komposition af såvel måls- som konstitutivgenitiverne. Mens målsgenitiverne alene er mængdeangivelser, forener konstitutivgenitiverne mængdeangivelse og meronymi. Herved er konstitutivgenitiverne semantisk overlappende med bestemmergenitiver, som også har del-helhedsfortolkningen som en af deres centrale betydningsmuligheder (fx *menuens hovedret*). Men hvor bestemmergenitiverne har det helhedsdenoterende nominal som en del af genitivskonstruktionen, er det i konstitutivgenitiverne det del-denoterende nominal der optræder i genitivskonstruktionen (*en to retters menu*). Alle disse data er dækket af den fremlagte integrerede teori.

TAK

Jeg vil gerne rette en varm tak til Tanya Karoli Christensen for timers diskussioner af to tidligere versioner af artiklen. Såvel indholds- som fremstillingsmæssigt har hendes konstruktive mod- og medspil været uvurderlige.

Per Anker Jensen

Department of Management, Society and Communication

Copenhagen Business School

paj.msc@cbs.dk

LITTERATUR

- Abney, S. 1987. *The English noun phrase in its sentential aspect*. Ph.d.-afhandling. Massachusetts Institute of Technology.
- Bach, E. 1989. *Informal lectures on formal semantics*. Albany: SUNY Press.
- Cann, R. 1993. *Formal semantics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carnie, A. 2007. *Syntax. A generative introduction*. Oxford: Blackwell.
- Chierchia, G. & S. McConnell-Ginet 1991. *Meaning and grammar. An introduction to semantics*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Delsing, L.-O. 1993. *The internal structure of noun phrases in the Scandinavian languages: A comparative study*. Lund: University of Lund.
- Den Danske Ordbog*. (DDO) <http://ordnet.dk/>
- Diderichsen, P. 1946. *Elementar Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Gazdar, G. 1987. Generative grammar. J. Lyons, R. Coates, M. Deuchar & G. Gazdar (red.), *New Horizons in Linguistics 2*, 122-151. London: Penguin Books.
- Hansen, E. & L. Heltoft. 2011 (GDS). *Grammatik over det danske sprog*, bind 1-3. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heim, I. & A. Kratzer. 1998. *Semantics in generative grammar*. Oxford: Blackwell.
- Jensen, P.A. 1985. *Principper for grammatisk analyse*. København: Arnold Busck.
- Jensen, P.A. 1994. Genitive phrases in Danish. Michael Herslund (red.), *Noun Phrase Structures, Copenhagen Studies in Language 17*, 47-92. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Jensen, P.A. 2012. Genitiv-syntaks: Er *s* et D eller et G? *Ny Forskning i Grammatik 19*. 105-128.
- Jensen, P.A. 2013. Danske kvantumgenitivens position i DP-strukturen. *Ny Forskning i Grammatik 20*. 163-181.
- Jensen, P.A. 2014. Mikkelsens tillægssald i et generativt perspektiv. O. Togeby, S. Vikner & H. Jørgensen (red.), *Problemer og perspektiver i dansk syntax - med Kristian Mikkelsen som anledning*, 163-181. Odense: Universitets-jubilæets danske Samfund.
- Jensen, P.A. & C. Vikner. 1994. Lexical knowledge and the semantic analysis of Danish genitive constructions. S.L. Hansen & H. Wegener (red.), *Topics in knowledge-based NLP systems*, 37-55. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Jensen, P.A. & C. Vikner. 2004. The English prenominal genitive and lexical semantics. Ji-yung Kim, Y.A. Lander & B.H. Partee (red.), *Possessives and beyond: Semantics and syntax*, 29, 2-27. Amherst, MA: GLSA Publications.
- Jensen, P.A. & C. Vikner. 2011. On type coercion in compositional and lexical semantics. M. Kanazawa, A. Kornai, M. Kracht & H. Seki (red.), *Mathematics of language* (MOL 12), 108–125. Heidelberg: Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-23211-4_7.
- Jespersen, O. 1934. Gruppegenitiv på Dansk. *Studier tilegnede Verner Dahlerup*. 1–7. Aarhus: Universitetsforlaget i Aarhus. I hovedkommission: C.A. Reitzels Forlag.
- KorpusDk*. <http://ordnet.dk/korpusdk/>
- Mikkelsen, K. 1911. *Danske ordafjningslære*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Montague, R. 1974. *Formal philosophy: Selected papers of Richard Montague*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Portner, P. 2005. *Fundamentals of formal semantics*. Oxford: Blackwell.
- Pustejovsky, J. 1991. The generative lexicon. *Computational Linguistics* 17(4). 409–441. DOI: 10.2307/415891.
- Pustejovsky, J. 1995. *The generative lexicon*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Vikner, C. & P.A. Jensen. 2002. A semantic analysis of the English genitive. Interaction of lexical and formal semantics. *Studia Linguistica* 56(2). 191-226. DOI: 10.1111/1467-9582.00092.
- Vikner, S. 2014. Possessorens status inden for nominalgruppen. *Ny Forskning i Grammatik* 21. 193-211.